

Köpa jaktbåge

foto Ulf Backman

Alla branscher har sina specialuttryck som kan vara svåra att förstå för utomstående. Så om man skall köpa sin första pilbåge kanske alla dessa konstiga begrepp försvårar köpet – men vi hjälper och guidar dig i djungeln.

Första valet är om du skall ha en compound pilbåge eller en traditionell pilbåge. De traditionella bågarna kräver mer av skytten då de är svårare att lära sig skjuta bra med. De kräver även mer av jägaren då de normalt har lite kortare räckvidd och ofta har lägre energiinnehåll. Fördelen är en enklare konstruktion och lägre vikt. En del modeller är "take-down" och kan tas med i en vanlig resväska. En traditionell pilbåge som hanteras rätt är definitivt ett effektivt jaktvapen. För compoundbågen gäller det omvända, tyngre vikt, "komplicerad" konstruktion, längre räckvidd, mer kraft i pilen och lättare att lära sig. Jag rekommenderar en compoundbåge som start på bågjägar-karriären men valet är ditt.

Lite allmänt om pilbågar

Höger/vänster

De flesta typer av pilbågar byggs för antingen vänster eller höger. En högerpilbåge är avsedd att sikta med höger öga. Du håller pilbågens grepp i vänster hand och drar strängen med höger hand och siktar med höger öga = höger pilbåge. För vänster gäller givetvis tvärt om. Det är ditt dominanta

öga som avgör om du skall välja vänster eller höger.

Dragvikt/dragstyrka

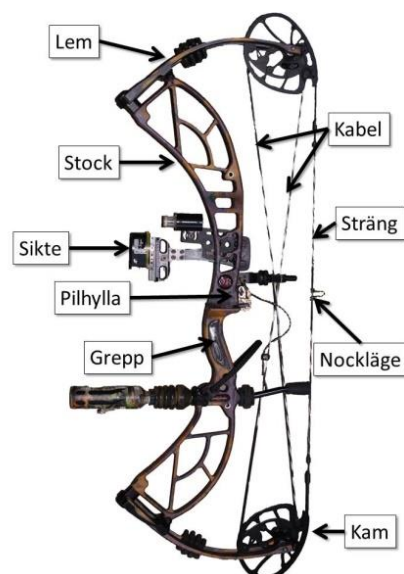
Hur tungt det är att spänna en pilbåge brukar anges som pilbågens dragstyrka eller dragvikt och anges i pund. 1 pound (lb) är 454 gram men då all litteratur om pilbågar använder pound så gör vi det här med. Vi rekommenderar minst 40 pound för jakt men börja gärna med lägre styrka om du är nybörjare.

Draglängd

Ett mått på hur långt du drar strängen när du skjutet. En traditionell pilbåge fungerar med olika draglängder medan en compound pilbåge är inställd för en specifik draglängd. Draglängden är en viktig parameter och beror av din kropp och armars längd. Draglängden anges i tum. Se mer längre fram.

Pilbågens delar

En pilbåge består av en *stock* – mittendelen som skytten håller i. *Lemmar* är de delar på ömse sidor om stocken som böjer sig och lagrar energin. Samt en *sträng* som kopplar lemmarna till pilen som skall skjutet. Ofta finns en *pilhylla* som är något som håller pilen vid stocken. *Sikte* kan finnas. På en compound finns det *kammar* – det är "hjulen" längst ute på lemmarna och *kablar* som är linor som kopplar ihop kammarna. Se även artikeln om "Compoundbågens delar" hos Jägareförbundet Gävleborg.

Compoundbågens delar
foto Ulf Backman

Parametrar och siffror

Det förekommer massor av siffervärden kring pilbågar så vilka är viktiga och vad betyder de? Jägareförbundet Gävleborg har publicerat en artikel "Compoundbågens siffror". Läs den på vår hemsida.

Traditionell pilbåge

Det man kallar traditionella pilbågar är typer av pilbågar som varit i bruk historiskt även om de nu tillverkas i moderna material. Förenklat kan vi säga att de är "stick and string" – pinne med ett snöre. Det finns ett oändligt antal olika traditionella typer av pilbågar så vi nöjer oss med att nämna de två vanligaste modellerna för jägare och det är recurve och långbåge.

Långbåge
foto 3Rivers Archery

Långbågen kan synas vara den enklaste formen av pilbåge då den består av en rak "stång" som böjs när man fäster strängen. Delen du håller i kallas stock och över och under finns lemmarna som böjer sig. Materialet kan vara homogen idegran eller laminerad av flera olika träslag eller moderna material som kolfiber, glasfiber och epoxy. Det är en konst att tillverka en långbåge som håller och skjuter bra. En jaktlångbåge har ofta en dragvikt på 40-60 pound och en längd (topp-botten) på cirka 60-70 tum (150-175 cm).

Recurve har sitt ursprung i Asien där man utvecklade en båge för användning till häst. Genom att böja lemmen på bågen, låta den kurva, så kan man korta totala längden på bågen. Om man dessutom låter kurvan gå framåt som sedan böjs bakåt (re-curve) så belastas lemmen redan från start och mer energi kan lagras trots att bågen är relativt kort. Dagens jaktrecurve är vanligen betydligt längre än en ryttarbåge. En jaktrecurve har ofta en dragvikt på 40-60 pound och en längd på cirka 55-65 tum (140-165 cm).

Som nybörjare bör man börja med en relativt låg dragvikt på sin pilbåge för att enkelt kunna träna upp rätt teknik och styrka. För en vuxen nybörjare kan 20-30 pound vara lagom på en traditionell pilbåge. När man sedan skall jaga med traditionell pilbåge rekommenderas lägst 40 pound dragstyrka men kontrollera vad som gäller där du skall jaga. En del länder saknar krav på pilbågen andra kräver en lägsta nivå av energi i pilen, kraven varierar.

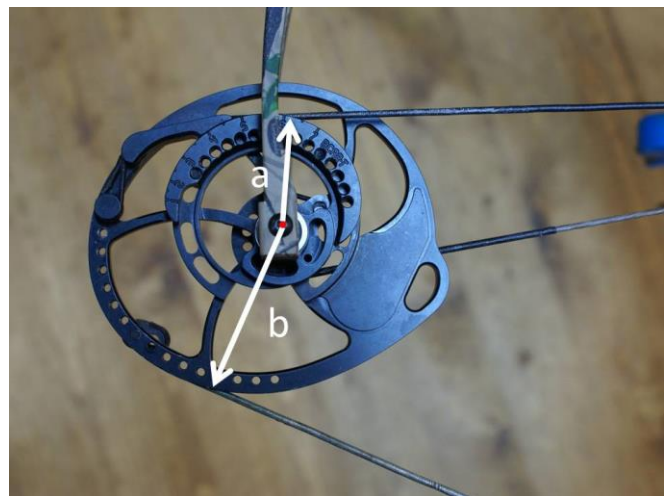
Recurve
foto Hoyt Archery

Det finns mycket mer att skriva om valet av jaktrecurve och långbåge men fokus för denna text ligger på compound så vi lämnar de traditionella pilbågarna här.

Compoundpilbåge

1969 fick Holless Wilbur Allen Jr patent på "En pilbåge med tillbehör som mångfaldigar dragkraften" och därmed började utvecklingen mot dagens compoundpilbågar. Allen hade arbetat på sin uppfinning under hela 60-talet och ansökte om patent redan 1966.

En compound fungerar i grunden som vilken annan pilbåge – Skytten drar i strängen

Skillnad i radie(hävstång) för strängen b och kabeln a
foto Ulf Backman

och lemmarna böjer sig, lagrar energi. När strängen släpps rätar lemmarna ut sig och tvingar strängen med pil framåt – pilen far iväg. Vad är då skillnaden? Kablar och kammar förstås som ger en annorlunda dragkraftskurva. Kammarna och kablar är hävstänger som hjälper skytten att lagra mer energi i lemman. När skytten drar i strängen rullas strängen ut från kammarna som därmed roterar. Kammen lindar upp kabel i ett spår som har mindre radie än strängens spår. Se skillnaden i radie som en hävstång – du drar i strängen med stor radie och orkar dra in den tyngre kabeln som har kortare radie. På en långbåge dras lemmarna "ihop" av strängen men på en compound är det kablarna som tvingar ihop lemmarna.

Välja compound

Det viktigaste med pilbågen är just det du vill – träffa bytet. En pilbåge som träffar där du siktar är precis det du vill ha, alla andra egenskaper kvittar. Men är det någon skillnad mot tävlingsbågen? Skillnaden är hur och när jägaren skjuter – under jakt skjuter man från treestand, branta vinklar. Man skjuter sittande, krypande, hängande, vriden och i alla möjliga och omöjliga ställningar. Man skjuter ett skott och oftast endast ett skott, ingen chans att bättra på resultatet, och skottet kommer efter flera timmars väntan i kyla utan uppvärmningsskjutande... Vad jag vill säga är att du skall leta efter en pilbåge med "marginaler", en båge som du träffar tillräckligt bra med även under icke optimala förhållanden.

Draglängd

Absolut viktigast här är att få en pilbåge som passar dig – din skjutstil och kroppstorlek. Det absolut viktigaste måttet är draglängden. Draglängden är hur långt man kan dra strängen, det mäts från djupaste delen på handtaget till nockläget vid fullt dragen båge. Sedan lägger man till 1 3/4 tum för att få ett mått för draglängd på pilbågen (ATA standard).

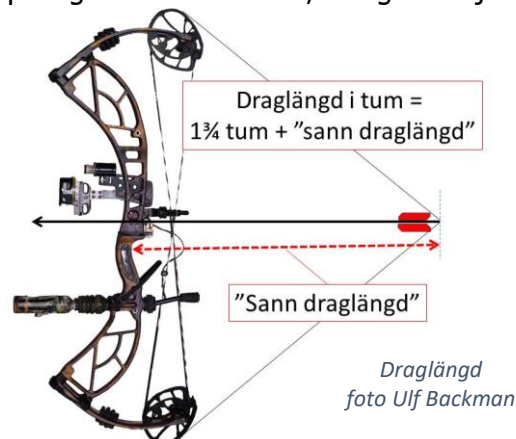

Ett sätt att grovt räkna ut din draglängd är att mäta ditt spann mellan fingrarna. Måttet i tum delat med 2,5 ger draglängden på pilbågen.

Det är svårt att exakt bestämma sin ideala draglängd. Ta hjälp av en erfaren bågskytt eller en duktig handlare som kan hjälpa dig att hitta rätt draglängd. Trots att man tar hjälp så kan det bli fel draglängd då man utvecklas som bågskytt och förändrar sitt sätt att skjuta. Lösningen är att köpa en pilbåge med ställbar draglängd.

En del compoundbågar är draglängdsspecifika – för att ändra draglängden krävs att man byter kammar på bågen vilket oftast är dyrt. Lite bättre är de som har moduler på kammen, byt modul och du byter draglängd. Ännu bättre är de pilbågar som har rörliga moduler som gör att samma modul kan monteras på olika sätt och därmed ge olika draglängder. Köp gärna en modern pilbåge med ställbar draglängd (rörliga moduler). Då kan du enkelt testa olika draglängder och lär dig vilken som passar dig bäst (= den som du träffar bäst med).

Det går alltid att göra mindre justeringar av draglängden på alla pilbågar. Man kan tvinna strängen eller kablarna och på så sätt öka eller minska draglängden. Tyvärr händer det andra saker då som påverkar pilbågens träffsäkerhet, allt går att justera

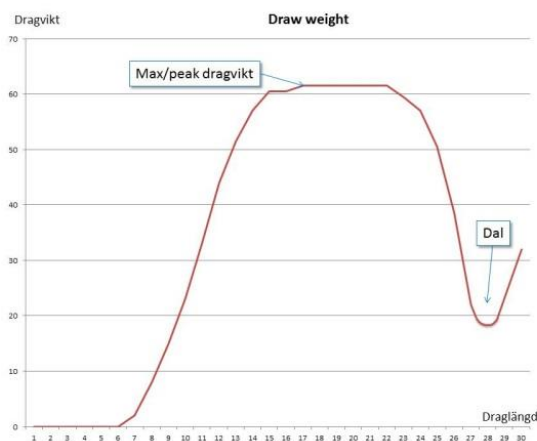

men det kan vara krångligt och inget jag rekommenderar nybörjaren.

Dragvikt

Nästa parameter att kika på är dragvikten. Hur tung är pilbågen att spänna upp?

En compound har varierande motstånd/tyngd när du spänner bågen. Först växer motståndet snabbt för att sedan plana ut på max nivå (peak). Några tum före fullt uppdrag sjunker motståndet (kallas för dalen) och det blir lätt att hålla bågen spänd. Sedan ökar motståndet igen och man når "väggen" vid fullt uppdrag.

Dragvikt som funktion av draglängd

Dragvikten anges i pound och pilbågar säljs med olika dragvikt. Vanligen har en typisk compoundbåge en ställbar vikt på plus/minus 5 pound. Men det finns pilbågar med mycket större spann, ända från 10 till 70 pound i samma båge.

Man ställer dragvikten med skruvarna (lem-bultar) som håller lemmarna vid stocken. En varning är på sin plats här – skruva INTE ur bultarna mer än vad som anges i instruktionsboken. Skruvar man för långt kan bågen eller du skadas allvarligt. Om man sänker dragvikten mer än vad som anges för bågen riskerar man att strängen hoppar av kammen med risk för skada på pilbåge och skytt.

När man börjar skjuta pilbåge har man inte tekniken för att dra en tung båge men med tiden kommer både teknik och muskler. Min

rekommendation är att börja med en lättare pilbåge tills du lärt dig skjuta och sedan byta eller skruva till bågen till en tyngre. En vuxen man bör kunna börja med 40-50 pound men detta är mycket individuellt och du måste testa själv.

Även här är rekommendationen att köpa en pilbåge som går att ställa i ett stort spann. Alternativet begagnad pilbåge är svårt då utbudet av pilbågar med lägre dragstyrka är begränsat. Köper du en pilbåge med begränsad ställbarhet på dragvikt så ställ ner den så långt det går första året – sedan drar du upp den.

Hur mycket dragvikt behöver man för jakt? De flesta jagar med compoundbågar i spannet 60-70 pound. Skall man jaga elefant, flodhäst eller afrikansk buffel kanske man tittar på en båge som drar 80 pound eller mer. För oss alla andra som jagar mer "normalt" vilt så räcker betydligt lägre dragvikter, ca 40 pound med compound är fullt tillräckligt för rådjur och vitsvanshjort. Svaret är att välj en båge i spannet mellan 40 och 70 pound.

Dominant öga

Vänster eller höger båge? Compoundbågar tillverkas i vänster eller höger utförande, det betyder att du drar bågen och siktar med vänster eller höger öga.

Vi tar det en gång till: En höger båge håller du i med vänster hand och drar i strängen med höger hand och siktar med höger öga. Höger båge = siktar med höger öga.

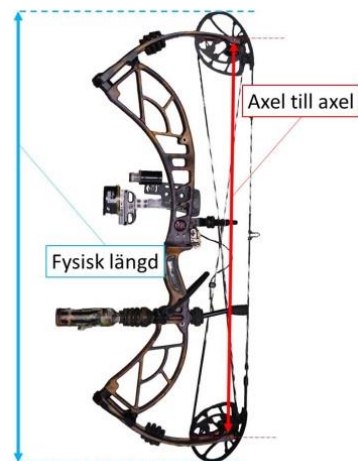
Det är ögat som avgör om du skall välja höger eller vänster båge, inte höger eller vänsterhänt. Ca 5% av skyttar är vänsterdominanta. Detta kontrollerar du genom att göra ett litet hål i ett papper, håll pappret på armlängds avstånd, titta på ett föremål långt bort genom hålet, för papperet långsamt mot ansiktet samtidigt som du håller blicken på föremålet, hålet kommer att hamna vid ditt dominanta öga.

Varför välja pilbåge efter öga och inte efter starkaste arm? Det är en fördel att kunna skjuta med bägge ögonen öppna. Du får bättre mörkerseende, vidare synfält och de flesta ser bättre med två ögon än ett.

Fysiskt utförande

Med fysiskt utförande menar jag hur stor pilbågen är, tyngd och känsla. Ett mått som ofta anges på pilbågen är axel-till-axel och det är avståndet mellan kammarnas axlar, anges i tum.

Man brukar säga att en lång pilbåge blir stadigare och därmed lättare att skjuta med. Tävlingsbågar är ofta upp mot eller över 40 tum i axel-till-axel. För jakt vill man ha en pilbåge som går att manövrera i trånga utrymmen varför jaktbågen ofta är kortare, 29-35 tum. Pilbågen längd bör matcha din längd – är du lång så välj en lång båge och vice versa.

Bågens fysiska mått
foto Ulf Backman

Längden på bågen påverkar vinkeln på strängen vid fullt uppdrag. Hur man vill ha strängen mot ansiktet (näsan) är individuellt men bågens längd påverkar hur du upplever den dragna bågen.

Vikten på pilbågen kan ha betydelse. Skall du gå långt eller sitta i pass? En tung båge är så gott som alltid tystare än en lätt, tysta bågar gillar jägare. En tung, välbalanserad båge är stadigare att sikta med. En lätt båge väger ca 1,5 kilo och en tung 2 kilo,

rena utan tillbehör. Inte stor skillnad men det känns när man testar olika pilbågar.

Färgen på pilbågen spelar ingen roll. För jakt bör man undvika skarpa färger, välj gärna någon camo variant eller svart. Skall du tävla så välj inte camo då sådana bågar kommer att förbjudas på tävling, om det inte redan är infört.

Utförande på handtaget är nog viktigaste punkten i det här kapitlet. Ren metall i handtaget kan vara kallt på vintern men ger kanske bättre känsla. Tjocka handtag "tvingar" in handen rätt men ger för många kontaktpunkter som kan påverka negativt. Här är det svårt att ge generella råd så det blir du själv som får avgöra vad som känns bäst. Att få känna på och provskjuta en pilbåge före köp är en stark rekommendation.

Hastighet

Hur snabb är bågen? Vilken fart har pilen. Högst fart vinner...eller?

Hög fart på pilen ger flackare pilbana vilket medför träff även om man bedömt avståndet fel. Korrekt i teorin men spelar det så stor roll i verkligheten? För det första så skjuter de flesta moderna compoundpilbågar någorlunda rakt ut till 20 meter, åtminstone så att du träffar ett rådjur inom träffområdet. På längre håll över 30 meter sjunker även de snabbaste pilarna fort och en bra avståndsbedömning krävs.

Hastigheterna som anges i pilbågarnas datablad är IBO hastighet (en standard) de skall vara jämförbara men tyvärr är det så att en del tillverkare verkar tänja på gränserna mer än andra. Sedan är det så gott som omöjligt att nå dessa farter med en jaktutrustad pilbåge. Mycket stor betydelse har draglängden, dragstyrka och vikt på pilen för vilken fart du når på din pil.

Jag rekommenderar att du bortser från parametern pilhastighet när du väljer din första båge, eller åtminstone låter den vara lågt prioriterad.

Ålder

Ålder på pilbågen – om du köper begagnat. Det har hänt mycket sedan första compoundbågen kom 1969 och även de senaste tio åren tycker jag att det hänt en hel del. Pilbågarna blir snabbare, tystare, lättare och de blir lättare att skjuta bra med och att underhålla.

En pilbåge är dock i grunden en enkel konstruktion och visst fungerar även de äldre bågarna och till rätt pris kan de vara mycket lämpliga som första båge. Varning för riktigt gamla pilbågar som riskerar gå sönder och därmed skada skytten. Se upp med sprickor i lemmarna som kan vara farligt. Sprickor är ovanligt men nya lemmar kan vara svårt att hitta till en gammal båge så spricka är lika med ingen affär. Sliten sträng är vanligt förekommande på begagnade pilbågar och relativt lätt att åtgärda men tänk på kostnaden, drygt en tusenlapp. Viktigt vid begagnat köp är att man får rätt draglängd – får du hjälp att hitta rätt?

Viktigaste argumentet för nyare pilbåge, kan vara begagnad, är att de nyare bågarna oftare har ställbar draglängd, ett stort plus för nybörjaren anser jag.

Varumärke

Vilket varumärke är bäst? Det med flest guldmedaljer eller det som kändis X använder?

Har du funderat på *varför* kändis X använder det märket? För att det märket betalar bäst. Samma sak gäller för guldmedaljer – skyttarna i toppen är sponsrade och väljer avtal som ger mest. Jag tror att alla "vanliga" märken är fullt tillräckligt bra.

Håll dig till de vanligaste märkena så kan det inte gå fel. Udda märken, kina importörer etc kan vara alldeles utmärkta men det är dumt att chansa. Likaså kan man fundera på service och garantier – köp gärna av en handlare med kunskap som finns kvar när du behöver hjälp eller fråga om råd.

Tillbehör

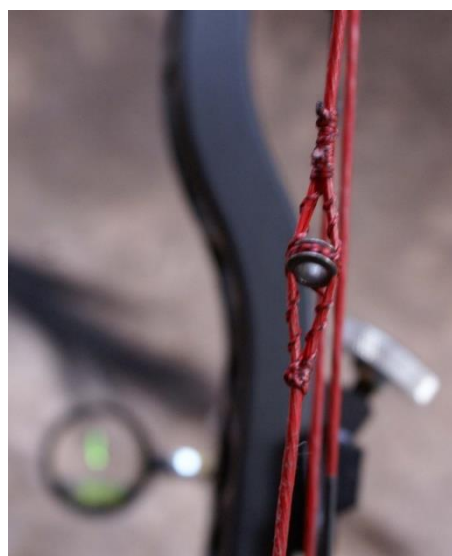
En jaktbåge behöver massor av tillbehör för att fungera. En miniminivå är en pilhylla. Jag rekommenderar dock att pilbågen även utrustas med ett system för sikte samt D-loop och ett koger. Det kanske inte hör till bågens utrustning men en release, avtryckare, är också ett rekommenderat tillbehör.

Sikte, består ofta av en ring med ställbara pinnar i för olika avstånd.

Sikte foto Ulf Backman

Peep är en liten ring som monteras i strängen, du tittar genom peepen mot siktet, peep är ditt bakre riktmedel.

Peep foto Ulf Backman

Pilhylla håller pilen under skottet. Kan vara en "fallhylla" eller "borsthylla" (Whisker Bisquit). För nybörjaren rekommenderar jag en "borsthylla", den är enkel att montera/sätta upp och den håller pilen på ett bra sätt.

Fallhylla foto Ulf Backman

D-Loop/Nockläge. En markering på strängen var pilen skall sättas kallas för nockläge. Runt den kan man knyta en bit "snöre" – en loop i form av ett D. I D-loop fäster du avtryckaren

D-loop foto Ulf Backman

Avtryckare. Det går att släppa strängen med fingrarna men jag rekommenderar en avtryckare. För jakt fungerar en vristmodell och de är billigast.

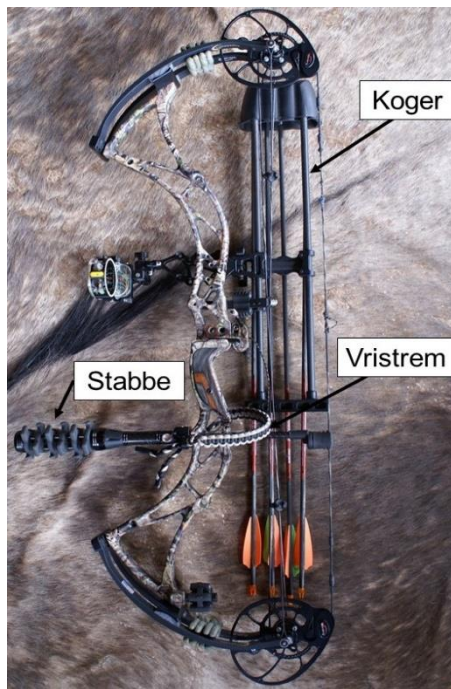

Releaser tumrelease till vänster och en vristrelease till höger
foto Ulf Backman

Koger. För jakt är ett koger nödvändigt. Det kan sitta på pilbågen eller monteras på rygsäcken eller kroppen – du väljer. Ett koger på pilbågen är det vanliga och enklast.

Vristslinga är ett band som sitter vid handtaget. Du trär in handen och håller i bågen, om du släpper bågen så hänger den kvar vid din arm i slingan. Du skall hålla löst i bågen vid skytte utan att vara rädd för att tappa pilbågen.

Stabilisator – Stabbe. En vikt i form av ett rör/pinne som sticker ut framtill på pilbågen. Syftet är att balansera och ta bort vibrationer, ljud. Man klarar sig utan stabbe men de flesta väljer att skjuta med stabbe. För jakt skall stabben vara kort så att den inte är i vägen när du smyger i skogen.

Koger, vristslina och stabbe
foto Ulf Backman

Skall man köpa ett paket med allt med eller välja varje pryl för sig? Som nybörjare tycker jag att man köper ett paket, det blir oftast billigast och det är svårt att veta vad man vill ha och vad man gillar. Då är det bra att få något att börja med som man sedan kan byta ut en sak i taget när man lärt sig vad man gillar.

Pilar

Pilen är visserligen inte en del av bågen men helt nödvändig för funktionen. Pilar för jakt görs i kolfiber och/eller aluminium. Varning för att skjuta träpilar i compound – en pil av klen konstruktion, trä eller mjuk spine, kommer att gå av och riskerar att skada skytten!

Pilen skall vara tillräckligt lång så den inte trillar av pilhyllan när skytten spänner upp pilbågen men inte onödigt lång, en tum framför pilhyllan brukar vara lagom. Pilen skall även ha rätt "spine" – Spine betyder här flexibilitet och anges med siffror där höga tal är mjuka böjbara pilar och låga tal är hårda styva pilar. Om en för mjuk pil skjuts i en kraftig pilbåge kan pilen gå

sönder och skada skytten, ta den varningen på allvar. Skjut aldrig pilar avsedda för lek-saksbågar i en compound.

Du hittar rätt spine, styvhet, för din pilbåge på piltillverkarnas hemsida där de har tabeller för detta. Riktvärde kan vara ett spine på 300 – 400 för en compoundbåge. Välj hellre för styv, låg siffra, än för mjuk spine.

Vikten på en pil tillsammans med jaktspets bör vara minst 400 grain (26 gram). Tyngre pil sänker farten men ökar inträngning i djuret. Välj gärna pil och spetskombinationer som ger vikter runt 500 grain. Rekommenderad vikt är dock beroende på vilken pilbåge du skjuter (utgångshastighet) och vilket bytesdjur som jagas.

Jaktspets

Spetsen skruvas i pilskaftet och går därmed att byta ut. För träning och tävling används en tavelspets eller fältspets. De ser ut som en helmantelkula i kaliber .30. För jakt använder man alltid en skärande spets. Jaktspetsen kan ha två till fyra blad, fler förekommer. Bladen är vassa som rakblad och når ut till en diameter om 25-60 mm. Att bladen är vassa är viktigt för funktionen. Jaktspetsen kan vara *fast* då sitter bladen fast och kan inte fällas ihop. Eller så är spetsen av *mekanisk* typ och då är bladen infällda under färden mot målet för att fällas ut när spetsen träffar målet. En jaktspets kan väga från 80 grain och uppåt men vanligast för compoundskyttar är 100 grain eller 125 grain.

Om du skall jaga med pilbågen var noga och kontrollera vad som gäller för din jakt. En del länder har krav på minsta diameter och andra ställer krav på bågens egenskaper för att få skjuta mekaniska spetsar eller förbjuder mekaniska spetsar helt.

Olika typer av pilspetsar foto Ulf Backman

Högst upp en tavelspets avsedd för övning, därunder tre olika typer av mekaniska spetsar och nederst två olika fasta spetsar. Till höger syns lösskruvade en fast och en tavelspets.